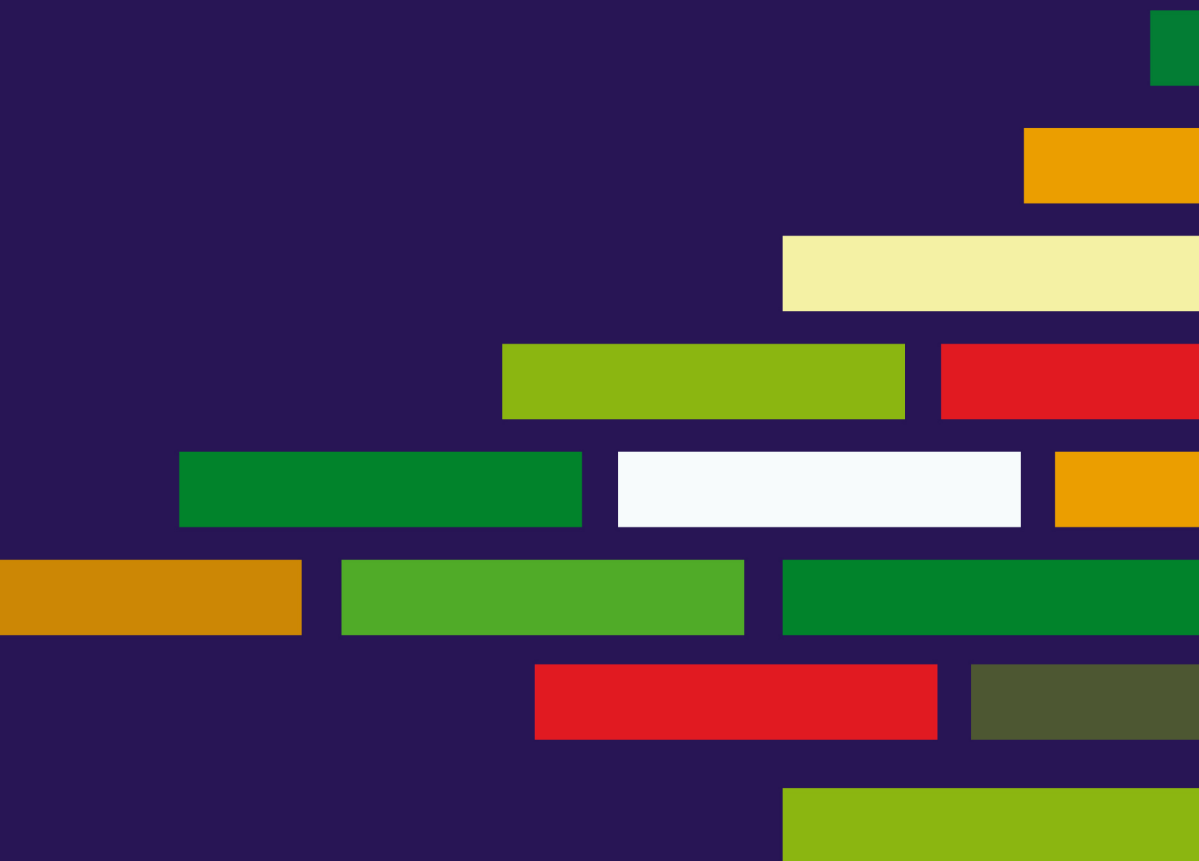

Beata Kosowska-Gąstoł

Europejskie partie polityczne jako organizacje wielopoziomowe

Rozwój, struktury, funkcje

Europejskie partie polityczne
jako organizacje wielopoziomowe
Rozwój, struktury, funkcje

Beata Kosowska-Gąstoł

Europejskie partie polityczne
jako organizacje wielopoziomowe
Rozwój, struktury, funkcje

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/01/B/HS5/00956.

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Recenzent

dr hab. Katarzyna Sobolewska-Myślik, prof. UP

Projekt okładki

Jadwiga Burek

© Copyright by Beata Kosowska-Gąstoł & Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Wydanie I, Kraków 2014
All rights reserved

Niniejszy utwór ani żaden jego fragment nie może być reprodukowany, przetwarzany i rozpowszechniany w jakikolwiek sposób za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych oraz nie może być przechowywany w żadnym systemie informatycznym bez uprzedniej pisemnej zgody Wydawcy.

ISBN 978-83-233-3716-4

www.wuj.pl

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Redakcja: ul. Michałowskiego 9/2, 31-126 Kraków
tel. 12-663-23-81, tel./fax 12-663-23-83
Dystrybucja: tel. 12-631-01-97, tel./fax 12-631-01-98
tel. kom. 506-006-674, e-mail: sprzedaz@wuj.pl
Konto: PEKAO SA, nr 80 1240 4722 1111 0000 4856 3325

Spis treści

Wykaz ważniejszych skrótów	9
Wprowadzenie.....	13

CZĘŚĆ I

Konceptualizacja pojęcia i ewolucja europejskich partii politycznych

Rozdział I. Znaczenia nadawane pojęciu „partia” oraz różne podejścia w badaniach nad partiami	37
1. Ewolucja partii politycznych i zmiana zakresu znaczeniowego pojęcia „partia”	39
2. Współczesne orientacje w badaniach nad partiami	45
2.1. Orientacja funkcjonalna oraz jej krytyka	46
2.2. Orientacja strukturalna	49
2.3. Partie polityczne w teorii racjonalnego wyboru	54
2.3.1. Adaptacja teorii racjonalnego wyboru do analizy partii politycznych..	54
2.3.2. Orientacja rynkowa w badaniach nad partiami	55
2.3.3. Teoria mocodawca-agent w badaniach nad partiami	57
3. Partie polityczne jako organizacje wielopoziomowe	59
3.1. Pojęcie partii wielopoziomowej.....	59
3.2. Wielopoziomowy kontekst instytucjonalny	62
3.3. Obszary potencjalnych konfliktów wewnątrz wielopoziomowych struktur partyjnych	65
3.4. Badanie relacji pomiędzy różnymi poziomami struktur partii wielopoziomowej	67
4. Podsumowanie	70

Rozdział II. Geneza, rozwój oraz uwarunkowania prawne funkcjonowania europejskich partii politycznych	72
1. Triada partyjna funkcjonująca na płaszczyźnie europejskiej	73
1.1. Partie krajowe z państw członkowskich Unii Europejskiej	74
1.2. Grupy polityczne w Parlamencie Europejskim	75
1.3. Pozaparlamentarne transnarodowe federacje partii politycznych	78
2. Czynniki warunkujące powstanie i rozwój europartii	81
3. Wpływ instytucjonalizacji prawnej na powstanie i ewolucję europartii	85
3.1. Wprowadzenie powszechnych wyborów do Parlamentu Europejskiego	85
3.2. Traktat z Maastricht i próba przyjęcia rozporządzenia o europartiach	88
3.3. Traktat z Nicei, rozporządzenie o europartiach z 2003 roku oraz jego nowelizacja z 2007 roku	90
3.4. Traktat z Lizbony oraz projekt nowego rozporządzenia o europartiach z 2012 roku	94

4. Europartie i eurofundacje – definicje prawne, finansowanie i perspektywy rozwoju w kontekście dalszych zmian w prawie Unii Europejskiej	100
4.1. Definicja i weryfikacja europartii	100
4.2. Finansowanie europartii	103
4.3. Definicja, weryfikacja i finansowanie eurofundacji	106
4.4. Perspektywy rozwoju europartii pod wpływem zmian i propozycji zmian w prawie Unii Europejskiej	109
4.4.1. Możliwości rozwoju pod wpływem zmian wprowadzonych do traktatu z Lizbony	109
4.4.2. Najważniejsze zmiany proponowane w projekcie rozporządzenia o europartiach z 2012 roku	111
4.4.3. Plany utworzenia ogólnoeuropejskiego okręgu wyborczego	113
5. Podsumowanie	115

Rozdział III. Europejskie partie polityczne w kontekście różnych definicji partii i orientacji w badaniach nad partiami

1. Europartie a definicje partii oraz zmiany zachodzące we współczesnych partiach politycznych	117
2. Europartie a różne orientacje w badaniach nad partiami	123
3. Badanie europartii przez pryzmat wielopoziomowości	129
3.1. Unia Europejska jako wielopoziomowy system polityczny	129
3.2. Koncepcja <i>multi-level governance</i> (MLG)	134
3.3. Europeizacja partii politycznych	137
3.4. Wielopoziomowość jako punkt wyjścia do badania europartii	139
4. Podsumowanie	142

CZĘŚĆ II

Struktury organizacyjne i funkcje europejskich partii politycznych

Rozdział IV. Członkostwo i struktury europejskich partii politycznych

1. Badanie europartii na podstawie ich dokumentów	147
2. Dotychczasowe badania nad strukturami europartii	151
3. Członkostwo w europejskich partiach politycznych	154
3.1. Członkostwo zbiorowe	156
3.2. Członkostwo indywidualne	161
3.3. Członkostwo wielopoziomowe	168
4. Zarys struktur organizacyjnych europartii	171
4.1. Organy decyzyjne	176
4.2. Organy kierowniczo-wykonawcze i kierownicze	179
5. Podsumowanie	183

Rozdział V. Integracja wertykalna europartii oraz ich relacje z partiami krajowymi

1. Zastosowanie koncepcji integracji wertykalnej, wpływu i autonomii do badania europartii	185
2. Integracja wertykalna poszczególnych europartii	189
2.1. Formalne uznanie partii krajowych za składniki europartii	189
2.2. Wspólne członkostwo	191
2.3. Wspólna struktura zarządzania	192

3. Wpływ partii krajowych na struktury europartii	193
3.1. Wskaźniki wpływu partii krajowych na struktury europartii.....	193
3.2. Reprezentacja partii krajowych w organach europartii.....	198
3.3. Sposób podejmowania decyzji w europartiach.....	205
4. Autonomia partii krajowych i przykłady jej ograniczania	207
4.1. Autonomia partii krajowych na podstawie statutów europartii	208
4.2. Przykłady ograniczania autonomii partii krajowych w praktyce.....	210
5. Podsumowanie.....	215
Rozdział VI. Funkcje europejskich partii politycznych	218
1. Klasyczne katalogi funkcji partii politycznych i charakterystyka głównych obszarów działania	219
2. Europartie a funkcja społeczna.....	225
2.1. Reprezentowanie, agregowanie i artykułowanie interesów w Unii Europejskiej	227
2.2. Mobilizowanie do uczestnictwa i kształtowanie poglądów	234
3. Europartie a funkcja rządzenia	240
3.1. Obsadzanie stanowisk.....	240
3.2. Wpływanie na treść polityki	245
4. Europartie a funkcja organizacyjna	253
4.1. Rozwój struktur organizacyjnych europartii.....	254
4.2. Włączanie członków w proces decyzyjny europartii.....	255
5. Inne funkcje europartii.....	258
6. Podsumowanie.....	260
Zakończenie	263
Summary.....	275
Wykaz rysunków	283
Wykaz tabel	283
Wykaz wykresów.....	283
Bibliografia	285
Aneksy.....	311

Wprowadzenie

Pierwszoplanową płaszczyzną aktywności partii politycznych zawsze były i nadal pozostają systemy polityczne poszczególnych państw. Niemniej jednak partie od początku swego istnienia nawiązywały kontakty i współpracę międzynarodową¹. Pionierami w zakresie instytucjonalizacji tej kooperacji były ugrupowania socjalistyczne, które utworzyły swoją pierwszą organizację w XIX wieku². Intensyfikacja kontaktów pomiędzy organizacjami reprezentującymi rodzinę partii chadeckich³ oraz liberalnych⁴ nastąpiła po II wojnie światowej⁵, konserwatyści dołączyli do tej grupy na przełomie lat 70. i 80. XX wieku⁶, a partie zielonych na przełomie XX i XXI wieku⁷. W ten sposób poszczególne rodziny partyjne utworzyły swoje międzynarodówki, które dążą do zrzeszania ugrupo-

¹ Andrzej Zięba odnotował, że do pierwszych międzynarodowych kontaktów liberałów doszło już w 1823 r. A. Zięba, *Międzynarodowe organizacje współczesnych partii politycznych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1991, nr 12, s. 94, 95.

² Pierwsza Międzynarodówka Socjalistyczna powstała w 1864 r. Obecnie istniejąca organizacja partii socjalistycznych, socjaldemokratycznych i partii pracy została założona w 1951 r. we Frankfurcie nad Menem. Na temat międzynarodowej współpracy partii socjalistycznych zob. K. Kik, *Międzynarodówka Socjalistyczna 1951–1992. Zarys działalności*, Oficyna Wydawnicza Typografia, Warszawa 1994; W. Ziętara, *Międzynarodówka Socjalistyczna. Organizacja, doktryna i działalność w latach 1951–2001*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.

³ Na temat współpracy partii chadeckich na płaszczyźnie międzynarodowej zob. R. Kilar, *Międzynarodówka Partii Chrześcijańsko-Demokratycznych i Ludowych*, [w:] A. Zięba (red.), *Organizacje międzynarodowe partii politycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 89–124.

⁴ Zob. S. Mazur, *Międzynarodówka Liberalna*, [w:] A. Zięba (red.), *Organizacje...*, *op.cit.*, s. 21–57.

⁵ Na intensyfikację międzynarodowej współpracy partii po II wojnie światowej zwrócił uwagę m.in. A. Zięba, *Organizacje międzynarodowe partii politycznych jako przedmiot naukowej refleksji*, [w:] A. Zięba (red.), *Organizacje...*, *op.cit.*, s. 11, 13.

⁶ Na temat współpracy konserwatystów na arenie europejskiej zob. B. Kosowska-Gąstoł, *Europejska Unia Demokratyczna, czyli o współpracy partii chrześcijańsko-demokratycznych i konserwatywnych*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2004, *passim*, a na arenie ogólnoswiatowej: W. Ziętara, *Międzynarodowa Unia Demokratyczna. Struktura, zasady, członkowie*, [w:] S. Stępień (red.), *Konserwatyzm. Historia i współczesność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2003, s. 249–291; B. Kosowska-Gąstoł, *Międzynarodowa Unia Demokratyczna (międzynarodówka konserwatywna)*, [w:] A. Zięba (red.), *Organizacje...*, *op.cit.*, s. 125–169.

⁷ Międzynarodowa organizacja partii zielonych – Globalni Zieloni – została utworzona w 2001 r. w Canberze, niemniej jednak współpraca partii ekologicznych i przygotowania do powołania organizacji rozpoczęły się w latach 90. XX w., *Global Greens. About Us*, www.globalgreens.org/about-us (2.05.2012).

wań z całego świata. Ich celem jest nawiązywanie wielostronnych kontaktów oraz wymiana informacji, prowadzenie dyskusji, poznawanie się i uczenie od siebie nawzajem. Organizacje te – nawet jeśli dążą do upowszechniania głoszonych idei i wpływania w ten sposób na światową politykę – nie pretendują do bycia partiami globalnymi⁸.

Inaczej wygląda kwestia regionalnych organizacji partii, które powstały w związku z procesami integracji europejskiej. Działając w systemie politycznym Unii Europejskiej (UE), aspirują do miana europejskich partii politycznych. Organizacje te są również określane jako europartie lub partie polityczne na poziomie europejskim, dlatego w niniejszej pracy wymienione nazwy będą stosowane zamiennie. Zdaniem Karla Magnusa Johanssona omawiane organizacje pozostają wyzwaniem zarówno dla teoretyków integracji europejskiej, jak i badaczy partii politycznych. Wielopoziomowość systemu UE sprawia, że europartie mogą być postrzegane nie tylko jako płaszczyzny aktywności ugrupowań krajowych (poszerzenie ich obszaru działania o płaszczyznę ponadnarodową), ale również jako samodzielni aktorzy polityczni, obie te perspektywy wydają się użyteczne dla zrozumienia ich istoty⁹.

Niniejsza monografia została napisana z uwzględnieniem teorii partii, a przedmiot badań stanowią pozaparlamentarne europejskie organizacje partii traktowane jako samodzielni aktorzy¹⁰. Europartie są rozpatrywane jako struktury wielopoziomowe, zaś partie krajowe, będące ich członkami, jako elementy składowe tych struktur. Badanie partii politycznych jako organizacji wielopoziomowych ma swoje źródło w złożonych systemach politycznych, jakimi są systemy państw federalnych (np. Kanady, Niemiec, Stanów Zjedno-

⁸ Na temat perspektyw powstania partii globalnych zob. K. Sehm-Patomäki, M. Ulvia (eds.), *Global Political Parties*, Zed Books, London–New York 2007, *passim*; B. Kosowska-Gąstoł, *Wpływ procesów globalizacji na partie polityczne*, [w:] B. Krauz-Mozer, P. Borowiec (red.), *Globalizacja – nieznośne podobieństwo?*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 255–257.

⁹ K.M. Johansson, *Towards a Theory of Federations of Political Parties in Multilevel Europe. At the Nexus of International Relations and Comparative Politics*, [w:] P. Delwit, E. Külahci, C. van de Walle (eds.), *The Europarties. Organisation and Influence*, CEVIPOL Free University of Brussels, Brussels 2004, s. 36–37.

¹⁰ Nie oznacza to jednak, że jest to jedyne możliwe podejście badawcze. Owocne może się także okazać badanie europartii jako kolejnych – obok państwowej, regionalnej i lokalnej – płaszczyzn aktywności krajowych partii politycznych czy sieci powiązań. Stosowanie różnych podejść badawczych zaczerpniętych zarówno z politologii, jak i stosunków międzynarodowych oraz europeistyki wydaje się w pełni uprawnione, mogą one być traktowane jako komplementarne względem siebie i prowadzić do wzbogacenia wiedzy o – trudnych do jednoznacznego zakwalifikowania – europejskich partiach politycznych. Dobrym punktem wyjścia do badania systemu politycznego UE oraz europartii jako swego rodzaju sieci są opracowania Agnieszki Rothert poświęcone emergencji systemu politycznego. Zob. np. A. Rothert, *Emergencja rządzenia sieciowego*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2008, *passim*; *eadem*, *Sieciowy (bez)ład, czyli emergencja systemu politycznego*, [w:] J. Szymanek, M. Kaczorowska, A. Rothert, *Ewolucja, dewolucja, emergencja w systemach politycznych*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2007, s. 185–243.

czonych Ameryki, Szwajcarii), zregionalizowanych (np. Hiszpanii, Włoch) czy podlegających dewolucji (Wielkiej Brytanii). W Stanach Zjednoczonych Ameryki i w Szwajcarii ogólnopaństwowe partie polityczne można uznać za federacje czy nawet konfederacje struktur regionalnych (stanowych, kantonalnych). Przyjęcie takiej perspektywy badawczej nie implikuje podporządkowania struktur regionalnych centralnej organizacji partii, przewaga równie dobrze może należeć do organizacji regionalnych, które powołują strukturę ogólnopaństwową w celu koordynacji ich działań na szczeblu centralnym. Innymi słowy, „punktem ciężkości” funkcjonowania partii (*master* lub *core level*) wcale nie muszą być struktury wyższego szczebla, przewaga może należeć do struktur ulokowanych niżej. Bezpośrednią inspiracją do badania europartii jako struktur wielopoziomowych stały się opracowania Krisa Deschouwera, w których autor zaproponował zarys schematu, a zwłaszcza aparat pojęciowy służący do opisu wielopoziomowych struktur partyjnych¹¹.

Celem monografii jest analiza ewolucji europartii, aktualnego stanu ich struktur organizacyjnych oraz wypełnianych funkcji. Europartie są traktowane jako organizacje wielopoziomowe, a prowadzone badania zmierzają do ukazania relacji pomiędzy europejskim i krajowym poziomem struktur oraz udziału każdego z nich w wypełnianiu funkcji europartii (wielopoziomowość w ujęciu wertykalnym)¹². Rozważania zostaną ograniczone do dwóch poziomów konwencjonalnych (narodowego oraz ponadnarodowego) i będą zmierzać do ukazania wpływu wywieranego przez partie krajowe na struktury europartii (europeizacja *bottom-up*)¹³. Wpływ, jaki integracja europejska wywiera na krajowe partie polityczne (europeizacja *top-down*), wymaga badania ugrupowań w poszczególnych państwach i zdecydowanie wykracza poza ramy niniejszego

¹¹ Głównie: K. Deschouwer, *The European Multi-level Party Systems. Towards a Framework for Analysis*, EUI Working Papers 2000, RSC no. 47/2000, http://www.eui.eu/RSCAS/WP-Texts/00_47.pdf (20.06.2010); *idem*, *Political Parties in Multi-Layered Systems*, „European Urban and Regional Studies” 2003, vol. 10, no. 3, s. 213–226. Fragmentaryczne odniesienia do „nieklasycznych modeli partii” szwajcarskich czy amerykańskich pojawiają się też u Simona Hiksa. Zob. S. Hix, *Political Parties in the European Union System. A 'Comparative Politics Approach' to the Development of the Party Federations*, niepublikowana rozprawa doktorska, European University Institute, Florence 1995, s. 31.

¹² Poziom „krajowy” oznacza poziom państwa. W niniejszej pracy określenie to będzie stosowane zamiennie z przymiotnikiem „narodowy”. Znajduje to uzasadnienie w literaturze przedmiotu, gdzie wyliczone są poziomy: supranarodowy (ponadnarodowy), narodowy oraz subnarodowy, względnie: europejski, krajowy, regionalny.

¹³ Jako że w pracy są badane relacje pomiędzy dwoma poziomami struktur partyjnych (europejskim i krajowym), trafniejsze wydaje się określanie europartii jako organizacji dwupoziomowych. To samo dotyczy systemu politycznego, w którym działają. Określenie „dwupoziomowy system polityczny” w odniesieniu do UE stosuje np. T. Grosse, *Dwupoziomowy system polityczny w Europie*, „Przegląd Europejski” 2012, nr 2, s. 7–26. W pracy zdecydowano się jednak na określenie „wielopoziomowy” zarówno w odniesieniu do systemu UE, jak i europartii. Po pierwsze, dlatego że jest ono bardziej rozpowszechnione w badaniach nad UE, nawet gdy przedmiotem analizy są tylko dwa poziomy; po drugie, dlatego że posługują się nim również badacze struktur partyjnych w państwach federalnych, nawet jeśli badają relacje pomiędzy dwoma poziomami.

opracowania¹⁴, stąd zostaną ukazane jedynie ogólne obszary możliwych oddziaływań.

Poza zakresem zainteresowania pozostają także relacje pomiędzy europartiami oraz ich grupami politycznymi w Parlamencie Europejskim (wielopoziomowość w ujęciu horyzontalnym). Zagadnienie to wydaje się równie interesujące, wykracza jednak poza ramy publikacji i wymaga odrębnych studiów. Warto w tym miejscu podkreślić, że przedmiotem analizy są europartie rozumiane jako organizacje pozaparlamentarne, uznane na podstawie przepisów prawnych UE¹⁵, nie zaś grupy polityczne (frakcje) w Parlamencie Europejskim (PE), do których odwołania będą się pojawiać jedynie tam, gdzie to konieczne. Poza zakresem zainteresowania pozostają także europejskie organizacje partii, niemające statusu prawnego europartii, oraz zagadnienie istnienia europejskiego systemu partyjnego, stanowiące odrębny problem badawczy¹⁶.

* * *

Analizę rozwoju, struktur oraz funkcji europartii warto rozpocząć od konceptualizacji podstawowych pojęć, a zwłaszcza od postawienia pytania, czy europejskie organizacje partii można uznać za partie polityczne. Literatura przedmiotu nie daje jednoznacznego rozstrzygnięcia. Niektórzy badacze – na przykład Pascal Delwit, Erol Kūlahci, Cédric van de Walle – analizują ewolucję organizacyjną pozaparlamentarnych federacji partii oraz ich wpływ na proces

¹⁴ Wśród publikacji na temat europeizacji polskich partii warto wspomnieć m.in. A. Pacześniak, *Europeizacja polskich partii politycznych*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2014 (w druku); A. Szczerbiak, *Poland within the European Union. New Awkward Partner or New Heart of Europe?*, Routledge, London–New York 2012, s. 139–184; J.M. De Waele, A. Pacześniak, *The Europeanisation of Poland's Political Parties and Party System*, [w:] E. Kūlahci (ed.), *Europeanisation and Party Politics. How the EU Affects Domestic Actors, Patterns and Systems*, ECPR Press, Colchester 2012, s. 125–144; A. Pacześniak, *Europeizacja polskich partii politycznych i systemu partyjnego – zarys problematyki*, [w:] E. Nowak, R. Riedel (red.), *Polska i Europa Środkowa. Demokratyzacja, konsolidacja, EUizacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010, s. 268–314; A. Szczerbiak, M. Bil, *When in Doubt, (Re-) Turn to Domestic Politics? The (Non-) Impact of the EU on Party Politics in Poland*, SEI Working Paper no. 103, EPERN Working Paper no. 20, May 2008, <http://www.sussex.ac.uk> (15.05.2010); R. Markowski, *EU Membership and the Polish Party System*, [w:] P.G. Lewis, A. Mansfeldová (eds.), *The European Union and Party Politics in Central and Eastern Europe*, Palgrave Macmillan, London 2006, s. 128–148.

¹⁵ Rozporządzenie (WE) Nr 2004/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 4 listopada 2003 r. w sprawie przepisów regulujących partie polityczne na poziomie europejskim oraz zasad dotyczących ich finansowania, Dz. U. UE L 2003, nr 297, s. 500–503. Przedmiot badań zostanie szczegółowo określony w dalszej części wprowadzenia, gdzie będzie omówiona metodyka badań. Wspomniane rozporządzenie, na podstawie którego rejestrowane są europartie, przeanalizowano w rozdziale drugim.

¹⁶ Na temat europejskiego systemu partyjnego zob. L. Bardi *et al.*, *How to Create a Transnational Party System*, European Parliament's Committee on Constitutional Affairs, Brussels 2010, <http://www.europart.europa.eu/studies> (2.12.2011).

decyzyjny UE, odwołując się przy tym do konwencjonalnych podejść w badaniach nad partiami, bez wchodzenia w dyskusję na temat tego, czy wspomniane federacje spełniają kryteria definicyjne partii politycznych i czy w związku z tym można je za takie uznać¹⁷. Wśród osób skłonnych zaliczyć europartie do partii politycznych można także wymienić Simona Hiksa i Christophera Lorda oraz Amie Kreppel¹⁸, a z polskich badaczy – Janusza Ruszkowskiego i Katarzynę Sobolewską-Myślik¹⁹.

Inni zaś – przyjmując, że partia musi mieć członków indywidualnych, a jej racją bytu jest dążenie do zdobycia i sprawowania władzy czy pośredniczenie pomiędzy społeczeństwem a aparatem władzy państwowej – odmawiają istniejącym organizacjom prawa do miana partii politycznych. Zaliczają się do nich Hans Herbert von Arnim i Martin Schuring czy Mathieu Vieira²⁰, a w polskiej literaturze przedmiotu – Michał Jacuński²¹. Nie brak również autorów balansujących pomiędzy tymi stanowiskami, którzy skłaniają się do uznania europartii za partie *sui generis* lub *in statu nascendi*. Można tu wymienić takich badaczy jak Torsten Oppelland czy Ryszard Herbut²².

¹⁷ P. Delwit, E. Kūlahci, C. van de Walle, *The European Party Federations. A Political Player in the Making?*, [w:] P. Delwit, E. Kūlahci, C. van de Walle (eds.), *The Europarties...*, *op.cit.*, s. 6–7.

¹⁸ Simon Hix i Christopher Lord czy Amie Kreppel charakteryzują grupy polityczne w PE bez przeprowadzenia dyskusji i poddania refleksji kwestii, czy omawiane podmioty możemy w ogóle uznać za frakcje partyjne. Nie przeszkadza im to w badaniu spójności frakcji, określaniu relacji pomiędzy nimi w PE czy wpływu, jaki na ich rozwój wywierają przekształcenia zachodzące w systemie politycznym UE, a zwłaszcza rosnące znaczenie PE. Zob. S. Hix, Ch. Lord, *Political Parties in the European Union*, St. Martin's Press, New York 1997; A. Kreppel, *The European Parliament and Supranational Party System. A Study in Institutional Development*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.

¹⁹ J. Ruszkowski, *Parlament Europejski. Dynamika instytucjonalna i kompetencyjna*, Instytut Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2010, s. 146–159; K. Sobolewska-Myślik, *Rozwój europartii jako ponadnarodowych struktur życia politycznego – szanse, możliwości, problemy*, [w:] Z. Leszczyński, S. Sadowski (red.), *Suwerenność państwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2005, s. 274–285.

²⁰ H.H. von Arnim, M. Schurig, *The European Party Financing Regulation*, Lit Verlag, Münster 2004, s. 28–29; H.H. von Arnim, *Europejska zmowa. Jak urzędnicy UE sprzedają naszą demokrację*, tłum. M. Gawlik, Wydawnictwo „Wektory”, Wrocław 2009, s. 143–144 (przyjęta przez nich definicja partii będzie jeszcze przedmiotem odniesienia w dalszej części pracy); M. Vieira, *Does a European Party System Exist? A Conceptual Framework for the Analysis*, Cahiers du CEVIPOL.2011/1, Les working papers de Bruxelles, http://dev.ulb.ac.be/cevipol/dossiers_fichiers/cahiers-du-cevipol-2011-1.pdf (31.01.2012), s. 10.

²¹ M. Jacuński, *Transnarodowe federacje partii politycznych w systemie politycznym UE*, niepublikowana rozprawa doktorska, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2006, *passim*.

²² T. Oppelland, *Das Parteiensystem der Europäischen Union*, [w:] O. Niedermayer, R. Stöss, M. Haas (Hrsg.), *Die Parteiensysteme Westeuropas*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2006, s. 455 i n.; R. Herbut, *Teoria i praktyka funkcjonowania partii politycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, s. 122. Podobny pogląd we wcześniejszych publikacjach prezentowała też autorka niniejszej monografii. Zob. B. Kosowska-Gąstoł,

Jednoznaczne udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy działające na płaszczyźnie europejskiej organizacje można uznać za partie, jest trudne z co najmniej dwóch powodów. Po pierwsze, nie ma jednej akceptowanej przez wszystkich definicji partii. Zmieniają się one w czasie i to, co w XIX wieku uznawano za partię, niekoniecznie musi nią być w XXI wieku. Definicje formułowane w tym samym czasie również znacznie się od siebie różnią i to, co w jednej uznaje się za istotę partii, w innej jest traktowane jako jeden z elementów składowych definicji lub wręcz pomijane. Po drugie, ewolucji podlegają także europejskie organizacje partii. Rozwój integracji europejskiej, w tym systemu instytucjonalnego UE, oraz przyjmowanie regulacji prawnych poświęconych działaniu partii na płaszczyźnie europejskiej wywierają wpływ na ich status i funkcjonowanie. Sformułowane w latach 70. XX wieku opinie, że istniejących organizacji nie można uznać za partie, nie muszą być prawdziwe w XXI wieku.

* * *

Wobec wspomnianych kontrowersji odnośnie do przedmiotu badań pierwsza część monografii dotyczy konceptualizacji problemu badawczego. Podjęto w niej próbę ustalenia: Czy europejskie partie polityczne można uznać za partie *sensu stricto*²³, przez które rozumie się ugrupowania spełniające wymogi stawiane przez klasyczne definicje, czy stanowią one raczej rodzaj parasola rozpostartego nad działalnością partii krajowych na płaszczyźnie UE, organizując ich współpracę? Jaki wpływ na ich powstanie i rozwój miały przepisy prawne przyjmowane na szczeblu unijnym? Czy teorie stworzone na podstawie badań partii w narodowych kontekstach politycznych i z myślą o nich mogą być wykorzystywane do badania ponadnarodowych organizacji partii funkcjonujących w UE? Które z podejść badawczych są najbardziej użyteczne w tym kontekście? Czy europartie rozpatrywane jako organizacje wielopoziomowe można badać jak ugrupowania funkcjonujące w państwach złożonych? W poszczególnych rozdziałach części pierwszej przeprowadzono rozważania, które pozwalają odpowiedzieć na powyższe pytania.

System partyjny Unii Europejskiej, [w:] B. Kosowska-Gąstoł (red.), *Systemy partyjne państw Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 391–392.

²³ Określeniem „partie *sensu stricto*” posługuje się m.in. Thomas Wallgren. Rozważając perspektywę powstania partii globalnych, postuluje odróżnienie partii *sensu stricto* (wąskie znaczenie) od partii w nowoczesnym czy „słabym” rozumieniu (szerokie znaczenie). Do tych drugich zalicza zarówno tradycyjne międzynarodówki partii, jak i wszelkie międzynarodowe stowarzyszenia, ruchy, sieci i inne inicjatywy, których członkami nie są reprezentanci partii, a które organizują współpracę, opierając się na wspólnie podzielanych wartościach i przynajmniej minimalnym programie politycznym, oraz chcą wpływać na wybory i organy na różnych poziomach. T. Wallgren, *Party Systems in a Globalized World*, [w:] K. Sehm-Patomäki, M. Ulvia (eds.), *Global...*, *op.cit.*, s. 42.

Rozdział pierwszy poświęcono analizie znaczenia, jakie jest nadawane pojęciu „partia”. Zarysowano w nim ewolucję partii politycznych i samego terminu, przedstawiono podstawowe orientacje w badaniach nad partiami (funkcjonalną, strukturalną, teorię racjonalnego wyboru). Ze względu na przyjętą w niniejszej pracy koncepcję traktowania europartii jako organizacji wielopoziomowych zaprezentowano również siatkę analityczną stosowaną do badania wieloszczeblowych ugrupowań w złożonych systemach politycznych (federacjach, państwach podlegających dewolucji i regionalizacji).

W rozdziale drugim przeprowadzono charakterystykę dotychczasowego rozwoju europejskich organizacji partii politycznych, zwrócono uwagę na czynniki warunkujące ich powstanie i rozwój, zwłaszcza na wpływ instytucjonalizacji prawnej (odnośne przepisy traktatowe, rozporządzenie o statusie i finansowaniu europartii). Omówiono definicję prawną europartii i warunki, jakie muszą spełniać organizacje pretendujące do tego miana, oraz sposób ich weryfikacji, a także finansowanie i perspektywy rozwoju europartii w kontekście dalszych zmian w prawie UE.

Przedstawione w rozdziale pierwszym rozważania terminologiczne oraz zarysowana w rozdziale drugim ewolucja europejskich organizacji partii pozwoliły na przeprowadzenie w rozdziale trzecim dyskusji nad adekwatnością stosowania określenia „partia polityczna” w odniesieniu do organizacji aktywnych na europejskiej płaszczyźnie politycznej oraz nad możliwością badania ich z zastosowaniem narzędzi służących do analizy ugrupowań krajowych. Pod uwagę wzięto przede wszystkim orientację funkcjonalną oraz strukturalną. Ze względu na tematykę niniejszej książki szczególna uwaga została zwrócona na koncepcję wielopoziomowości partii, która w dalszej części pracy posłużyła do określenia wewnątrzpartyjnych relacji pomiędzy krajowym a europejskim poziomem struktur partyjnych.

Wstępne badania pozwoliły na postawienie dwóch hipotez:

- 1) Europejskie partie polityczne są partiami politycznymi *sensu stricto*.
- 2) Geneza i rozwój europartii to wynik odgórnych działań związanych z przyjmowaniem odpowiednich przepisów prawnych na szczeblu UE²⁴.

* * *

W drugiej części pracy przeprowadzono analizy struktur oraz funkcji europartii rozpatrywanych jako organizacje wielopoziomowe. Celem tych badań jest nie tyle statyczny opis, ile ukazanie dynamiki relacji wewnątrzpartyjnych – wzajemnych oddziaływań pomiędzy europejskim a krajowym poziomem struktur. Podjęto próbę ustalenia, który poziom struktury odgrywa większą rolę

²⁴ Europartie zdecydowanie różnią się w tym zakresie od partii w demokracjach zachodnich, które powstały w wyniku oddolnych działań określonych grup społecznych na długo przed przyjęciem przepisów prawnych regulujących ich działalność.

we wzajemnych relacjach, czy mamy do czynienia ze stałą przewagą jednego z nich, czy też sytuacja może różnie wyglądać w poszczególnych obszarach aktywności europartii. Analiza zmierza do znalezienia odpowiedzi na następujące pytania: Jakie są wzajemne relacje pomiędzy europejskim a krajowym poziomem struktur, czy są one wewnętrznie zintegrowane? Jaki wpływ partie krajowe wywierają na aktywność struktur europejskich? Czy i w jakich obszarach pojawiają się konflikty? Czy partie krajowe zachowują całkowitą autonomię, czy jest ona ograniczana przez ich członkostwo w europartiach? Czy ugrupowania krajowe można uznać za ogniwa łączące europartie z wyborcami? Na którym poziomie jest ulokowana władza podejmowania decyzji w ważnych dla europartii kwestiach? Szczegółowy katalog zagadnień poruszanych w poszczególnych rozdziałach drugiej części przedstawiono poniżej.

W rozdziale czwartym rozważano kwestię członkostwa i struktur europejskich partii politycznych. Elementy te badano pod kątem relacji pomiędzy europejskim a krajowym poziomem struktury. Podjęto następujące kwestie: Czy europartie dopuszczają członkostwo indywidualne, czy jedynie członków zbiorowych, którymi są ugrupowania krajowe? Czy poszczególne europartie stosują w tym zakresie podobne rozwiązania, czy też występują między nimi różnice? Jak wygląda struktura organizacyjna europartii? Czy ich organizacja wewnętrzna opiera się na stronnictwach krajowych, czy odchodzą od koncepcji organizowania ich współpracy na poziomie europejskim i dążą do budowania swoich struktur w oderwaniu od nich?

Ustalenia poczynione w rozdziale czwartym wykorzystano w rozdziale następnym do określenia stopnia integracji wertykalnej wielopoziomowych struktur europartii, wpływu, jaki partie krajowe wywierają na struktury europejskie, oraz autonomii struktur krajowych. Do ustalenia poziomu integracji wertykalnej posłużyły odpowiedzi na następujące pytania: Czy partie krajowe zostały formalnie włączone w struktury europartii? Czy członkowie krajowych ugrupowań należących do europartii są uważani także za członków tych drugich? Czy mamy do czynienia ze wspólną strukturą zarządzania, innymi słowy: czy przedstawiciele partii krajowych są włączani do organów europartii?

Wpływ, jaki partie krajowe wywierają na struktury europartii, określono przy użyciu dwóch wskaźników. Pierwszym jest poziom reprezentacji ugrupowań krajowych w organach decyzyjnych, kierowniczo-wykonawczych oraz kierowniczych europartii, drugim zaś – sposób podejmowania decyzji w europartii, a dokładnie przyjęte sposoby głosowania (jednomyślność, większość kwalifikowana, absolutna, zwykła). Przeprowadzone analizy pozwoliły odpowiedzieć na następujące pytania: Czy w organach europartii przewaga należy do przedstawicieli partii krajowych, czy innych segmentów, na przykład przedstawicieli partii w strukturach władzy – eurodeputowanych, członków Komisji Europejskiej itp.? Czy procedury podejmowania decyzji polegają na konieczności uzyskania zgody wszystkich członków, czy też istnieje możliwość przełamania organizacji sprzeciwiających się jakiejś kwestii?

Badania dotyczące autonomii partii krajowych będących członkami europartii miały na celu ustalenie, czy te ostatnie wprowadzają do swoich statutów jakieś ograniczenia w tym zakresie. Na podstawie literatury poświęconej procesowi oddziaływania poziomu europejskiego na krajowy (europeizacja odgórna *top-down*) wskazano główne obszary potencjalnych zmian oraz przykłady rzeczywistego ograniczania autonomii partii krajowych, wynikającego z ich członkostwa w europartiach.

W rozdziale szóstym uwaga została zogniskowana wokół funkcji europartii rozpatrywanych jako organizacje wielopoziomowe. Punktem wyjścia uczyniono przegląd klasycznych funkcji wypełnianych przez partie krajowe (społecznej, rządzenia, organizacyjnej) pod kątem ich występowania na płaszczyźnie europejskiej. Zasadniczym elementem badań stało się poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy te funkcje są w większym stopniu realizowane przez struktury szczebla europejskiego czy będące ich częściami struktury krajowe. W dalszej kolejności uwzględniono też inne funkcje realizowane wyłącznie przez struktury szczebla europejskiego, a wśród nich zwłaszcza organizowanie współpracy partii krajowych oraz socjalizację ugrupowań z nowych państw członkowskich UE.

W ramach funkcji społecznej oceniano aktywność partii związaną z reprezentowaniem, agregowaniem i artykułowaniem interesów, mobilizowaniem do uczestnictwa i kształtowaniem poglądów. Pytania szczegółowe zogniskowano wokół tego, jak wygląda podział czynności pomiędzy strukturami krajowymi a europejskimi w wyżej wspomnianych obszarach aktywności, zwłaszcza w takich kwestiach jak tworzenie programów wyborczych i prowadzenie kampanii przed wyborami do PE.

Ze względu na odmienny od państw członkowskich kształt instytucjonalny UE, funkcja rządzenia (nazywana w kontekście systemów politycznych poszczególnych państw funkcją państwowo-publiczną) występuje jedynie w bardzo ograniczonym zakresie. Jej klasyczne rozumienie obejmuje obsadzanie stanowisk oraz wpływanie na treść polityki państwa. Na płaszczyźnie europejskiej wprawdzie nie występują typowe dla systemu parlamentarnego – który dominuje w państwach członkowskich UE – relacje pomiędzy legislatywą i egzekutywą, niemniej jednak i tutaj można mówić o aktywności europartii oraz ich frakcji w PE. Obejmuje ona działania w zakresie obsadzania stanowisk (głównie w PE, ale też innych; wśród nich należy wymienić rosnący wpływ na obsadzanie stanowiska przewodniczącego Komisji Europejskiej), a także udział w kształtowaniu agendy politycznej i decyzji UE. Przedmiotem analizy jest to, który szczebel struktur partyjnych (europejski czy krajowy) odgrywa w tym zakresie większą rolę.

Europartie niewątpliwie wypełniają funkcję organizacyjną nastawioną na tworzenie sprawnie działających struktur oraz rozwój umożliwiający organizacji przetrwanie. Nie tylko podejmują działania polegające na poszerzaniu własnego członkostwa czy wypracowaniu efektywnego procesu decyzyjnego,

ale także dążą do wpływania na zmianę otoczenia instytucjonalnego w celu stworzenia korzystniejszych warunków do działania europartii, na przykład poprzez przyznanie im środków z budżetu UE. Te zagadnienia są w dużej mierze rozpatrywane w rozdziale drugim oraz czwartym i piątym. Aby uniknąć powtarzania tych samych treści w rozdziale szóstym, dokonano w nim ogólnej charakterystyki działań podejmowanych we wspomnianym obszarze, skupiając się na włączeniu w proces decyzyjny członków partii.

Celem rozważań przeprowadzonych w części drugiej jest porównanie z sobą istniejących europartii pod względem ich cech strukturalnych oraz analiza wykonywanych funkcji umożliwiająca określenie tak zwanego punktu ciężkości (*core level*) we wzajemnych relacjach struktur krajowych i europejskich. Wstępne badania pozwalają na postawienie kolejnych hipotez:

3) Stopień integracji wertykalnej europartii oraz wpływu, jaki partie krajowe wywierają na europejskie struktury partyjne, jest różny w poszczególnych europartiach.

4) Ogniwem odgrywającym większą rolę (*core level*) w wielopoziomowych europartiach są struktury na szczeblu krajowym.

* * *

Do podjęcia badań nad europejskimi partiami politycznymi skłania fakt, że ich powstanie to zjawisko nowe i jak dotąd nie w pełni opracowane w literaturze przedmiotu. Pozostając na styku stosunków międzynarodowych (*international relations*) i polityki porównawczej (*comparative politics*)²⁵, dla żadnej z tych specjalności nie stanowi głównego obszaru zainteresowania. Pierwsza skupia się raczej na podejściu międzyrządowym, traktuje przy tym egzekutywy krajowe jak jednolitych aktorów, nie uwzględniając ich składu partyjnego; druga z kolei bada partie polityczne, w tym ich udział w rządzeniu, ale ogranicza się niemal wyłącznie do ich podstawowej płaszczyzny aktywności, jaką są krajowe systemy polityczne. W konsekwencji istnieje ogromna luka w zakresie badania europartii, zwłaszcza w polskiej literaturze przedmiotu.

Pionierskie opracowania poświęcone partiom politycznym rozpatrywanym w kontekście integracji europejskiej zaczęły się pojawiać w okresie pierwszych bezpośrednich wyborów do PE, które przeprowadzono w 1979 roku²⁶. Były one jednak bardzo nieliczne. Warto w tym kontekście wymienić zwłaszcza opracowania Davida Marquanda, Oskara Niedermayera oraz Geoffreya i Pippy

²⁵ W polskiej literaturze przedmiotu pojawia się w tym kontekście określenie: „politologia partii i systemów partyjnych”. Zob. A. Zięba, *Organizacje...*, *op.cit.*, s. 17–18.

²⁶ Z wcześniejszych prac warto wspomnieć opracowania: E. Haas, *The Uniting of Europe. Political, Social and Economic Forces 1950–1957*, Stanford University Press, Stanford 1958; J. Fitzmaurice, *The Party Groups in the European Parliament*, Saxon House, Lexington Books, Portsmouth 1975.

Pridhamów²⁷. Jako że bezpośrednie wybory nie spełniły pokładanych w nich ogromnych nadziei, zainteresowanie działaniami stronnictw politycznych na płaszczyźnie europejskiej również szybko osłabło. Do połowy lat 90. uważano, że partie nie są istotnymi aktorami w procesie integracji europejskiej. Z jednej strony skupiano się na analizie aktywności rządów państw członkowskich w Radzie²⁸, które były rozpatrywane na podstawie ich narodowych, a nie partyjnych preferencji, z drugiej strony przedmiotem zainteresowania stały się Komisja i PE jako ponadnarodowi aktorzy reprezentujący interesy całej UE.

Przełomowe dla badań nad partiami politycznymi w kontekście integracji europejskiej wydaje się dopiero opracowanie Simona Hiksa i Christophera Lorda z drugiej połowy lat 90. XX wieku²⁹. Wówczas zaczęto zwracać uwagę, że zarówno ministrowie w Radzie, jak i członkowie Parlamentu oraz Komisji mają wspólną cechę – są politykami partyjnymi, zawdzięczającymi swoje dotychczasowe pozycje oraz przyszłe kariery partiom politycznym. Ponadto, odkąd agenda polityczna UE wyszła poza kwestie tworzenia wspólnych instytucji i wkroczyła w obszar regulacji i redystrybucji, główny wymiar polityki europejskiej zaczął się przesuwac z podziału integracja europejska *versus* państwo narodowe (czy też ponadnarodowość *versus* podejście międzyrządowe) w kierunku tradycyjnego podziału lewica–prawica. Poglądy działających w UE aktorów (rządów, polityków) są więc kształtowane w taki sam sposób jak preferencje partii, z którymi są związani³⁰. Wszystko to spowodowało, że w badaniach nad integracją europejską w większym stopniu zaczęto uwzględniać ugrupowania polityczne, zwracając uwagę na trzy rodzaje podmiotów aktywnych na forum UE: krajowe partie polityczne, transnarodowe federacje partii oraz grupy polityczne (frakcje) w PE.

Wykazanie związków pomiędzy integracją europejską a partiami politycznymi wywołało na przełomie XX i XXI wieku duży wzrost zainteresowania zagadnieniem europeizacji partii politycznych. Pionierska w tym zakresie była praca pod redakcją Johna Gaffneya z 1996 roku³¹. Ogólnie europeizacja

²⁷ D. Marquand, *Towards a Europe of the Parties*, „Political Quarterly” 1978, vol. IL, s. 425–445; O. Niedermayer, *Europäische Parteien? Zur grenzüberschreitenden Interaktion politischer Parteien im Rahmen der Europäischen Gemeinschaft*, Campus Verlag, Frankfurt am Main–New York 1983; G. Pridham, P. Pridham, *Transnational Party Co-operation and European Integration. The Process Towards Direct Elections*, George Allen & Unwin, London 1981.

²⁸ Ten organ był początkowo określany jako Rada Ministrów, a od wejścia w życie traktatu z Maastricht, który powołał do życia UE, na mocy własnej decyzji przyjął nazwę Rada Unii Europejskiej. Po wejściu w życie traktatu z Lizbony jest określany w prawie traktatowym po prostu jako Rada. J. Maliszewska-Nienartowicz, *System instytucjonalny i prawny Unii Europejskiej*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Toruń 2010, s. 115.

²⁹ S. Hix, Ch. Lord, *Political*, *op.cit.*

³⁰ S. Hix, *Towards a Partisan Theory of EU Politics*, „Journal of European Public Policy” 2008, vol. 15, no. 8, s. 1254–1265.

³¹ J. Gaffney (ed.), *Political Parties and the European Union*, Routledge, London–New York 1996.

jest traktowana jako dwukierunkowy proces wzajemnych interakcji pomiędzy poziomem narodowym oraz ponadnarodowym³². W odniesieniu do partii politycznych z jednej strony oznacza ona transformację krajowych partii i systemów partyjnych pod wpływem integracji (europeizacja odgórna – *top-down*), a z drugiej – proces tworzenia partii na poziomie europejskim (europeizacja oddolna – *bottom-up*)³³. W ostatnich latach zdecydowanie rośnie liczba publikacji na temat europeizacji partii rozumianej jako proces odgórny, powstają zwłaszcza prace dotyczące europeizacji ugrupowań w poszczególnych państwach, nie brak również opracowań porównawczych. Wśród autorów, którzy podejmowali tę problematykę, należy wymienić przede wszystkim Roberta Ladrecha, Petera Maira, a także Dimitriego Almeida, Erola Kūlahciego, Paula G. Lewisa, Zdenkę Mansfeldovą, Radosława Markowskiego, Thomasa Poguntke, Alexa Szczerbiaka, a w literaturze polskiej – Annę Pacześniak³⁴.

Przedstawione w niniejszej monografii badania nad strukturami oraz funkcjami europartii mieszczą się w drugim ze wspomnianych nurtów eksploracji procesu europeizacji (oddolna *bottom-up*), stąd przegląd literatury zostanie ograniczony głównie do tej poświęconej europartiom. Niemniej jednak relacje pomiędzy partiami krajowymi oraz europartiami mają charakter sprzężenia zwrotnego – akcja jednego z aktorów powoduje reakcję drugiego, dlatego euro-

³² Na temat różnych aspektów związanych z pojęciem europeizacji zob. J.P. Olsen, *The Many Faces of Europeanization*, „Journal of Common Market Studies” 2002, vol. 40, no. 5, s. 923–926, a w polskiej literaturze przedmiotu: A. Pacześniak, R. Riedel (red.), *Europeizacja – mechanizmy, wymiary, efekty*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Oslo–Toruń–Wrocław 2010, *passim*.

³³ J. Ruskowski oba wspomniane typy europeizacji określa jako wewnętrzne, tj. *ad intra* – w ramach UE, wspomina też o europeizacji *ad extra*, polegającej na eksportowaniu przymiotów europeizacji do państw europejskich niebędących członkami UE albo poza terytorium kontynentu europejskiego. J. Ruskowski, *Ponadnarodowość w systemie politycznym Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 365, 382.

³⁴ Na temat badania europeizacji *top-down* partii politycznych zob. zwłaszcza: R. Ladrech, *Europeanization and Political Parties. Towards a Framework for Analysis*, „Party Politics” 2002, vol. 8, no. 4, s. 389–403; na temat europeizacji systemów partyjnych: P. Mair, *The Limited Impact of Europe on National Party Systems*, „West European Politics” 2000, vol. 23, no. 4, s. 27–51. Inne wymienione tu opracowania są poświęcone europeizacji rodzin partyjnych, partii i systemów partyjnych w poszczególnych państwach lub analizom porównawczym. Są to: D. Almeida, *The Impact of European Integration on Political Parties. Beyond the Permissive Consensus*, Routledge, London–New York 2012; E. Kūlahci (ed.), *Europeanisation...*, *op.cit.*; P.G. Lewis, Z. Mansfeldová (eds.), *The European...*, *op.cit.*; P.G. Lewis, R. Markowski (eds.), *Europeanising Party Politics? Comparative Perspectives on Central and Eastern Europe*, Manchester University Press, Manchester–New York 2011; T. Poguntke et al. (eds.), *The Europeanization of National Political Parties. Power and Organizational Adaptation*, Routledge, London–New York 2007; a w literaturze polskiej zob. np. A. Pacześniak, *Europeizacja partii politycznych i systemu partyjnego*, [w:] A. Pacześniak, R. Riedel (red.), *Europeizacja...*, *op.cit.*, s. 247–262; B. Kosowska-Gąstoł, *Europeizacja partii i systemów partyjnych w Europie Środkowo-Wschodniej*, [w:] A. Czwołek, M. Nowak-Paralusz, K. Gawron-Tabor (red.), *Partie i systemy partyjne Europy Środkowo-Wschodniej. Dwie dekady doświadczeń*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013, s. 11–35. Ważniejsze opracowania dotyczące europeizacji polskich partii politycznych zostały już wymienione w przypisie 14.

peizacja będącą procesem odgórnym (*top-down*) może być potraktowana jako zmienna, która – obok wielu innych – wpływa na struktury i funkcje europartii. Pominięte zostaną również rozważania dotyczące literatury poświęconej wyłącznie wyborom do PE lub tylko frakcjom w tym zgromadzeniu, ponieważ te zagadnienia nie są bezpośrednim przedmiotem rozważań w niniejszym opracowaniu, aczkolwiek zawarte w nich informacje również mogą się okazać bardzo użyteczne, gdyż zarówno wybory do PE, jak i frakcje w PE wpływają na struktury i funkcje europartii. Spośród badaczy zajmujących się analizą grup politycznych w PE – oprócz wspomnianych Simona Hiksa oraz Christophera Lorda – można wymienić takich autorów, jak Fulvio Attinà, Amie Kreppel, Björn Lindberg, Abdul G. Noury, Tapio Raunio i Gérard Roland³⁵.

Warto przyjrzeć się bliżej literaturze, która bezpośrednio dotyczy pozaparlamentarnych europejskich partii politycznych, aby lepiej umiejscowić proponowane tu badania oraz ukazać ich znaczenie. Wśród publikacji na ten temat dominują dwa rodzaje opracowań: wielowątkowe, poświęcone różnym aspektom funkcjonowania zarówno grup politycznych w PE, jak i pozaparlamentarnych organizacji (ich genezie, członkostwu, organizacji wewnętrznej, sposobom podejmowania decyzji, programom, wzajemnym relacjom itp.), oraz dotyczące wyłącznie struktur pozaparlamentarnych. Wśród autorów tych pierwszych można wymienić następujących badaczy: Davida S. Bella, ponownie Simona Hiksa oraz Christophera Lorda, Gary'ego Marksa, Marca R. Steenbergena czy Rodrigeza-Aguilera de Prat³⁶. Opracowania dotyczące wyłącznie partii pozaparlamentarnych można z kolei podzielić na prace stanowiące przegląd istniejących organizacji oraz studia poświęcone w całości poszczególnym europartiom. Do badaczy, którym zawdzięczamy opracowania na temat organizacji pozaparlamentarnych, należy zaliczyć takie osoby, jak Pascal Delwit, Erol Kùlahci i Cédric van de Walle, David Hanley, Karl M. Johansson i P. Zervakis, a także Petr Fiala, Miroslav Mareš, Petr Sokol oraz Jürgen Mittag, Janosch Steuer i Stefanie Armbrecht³⁷.

³⁵ Zob. np. F. Attinà, *The Voting Behaviour of the European Parliament Members and the Problem of the Europarties*, „European Journal of Political Research” 1990, vol. 18, no. 5, s. 557–579; A. Kreppel, *The European...*, *op.cit.*; B. Lindberg, *Fit for European Democracy? Party Discipline in the European Parliament*, Edita Västra Aros, Uppsala 2008; S. Hix, A.G. Noury, G. Roland, *Democratic Politics in the European Parliament*, Cambridge University Press, Cambridge 2007, s. 87–131; T. Raunio, *The European Perspective. Transnational Party Groups in the 1989–1994 European Parliament*, Ashgate Publishing Limited, Aldershot 1997.

³⁶ Zob. np. D.S. Bell, Ch. Lord, *Transnational Parties in the European Union*, Ashgate, Aldershot–Brookfield USA–Singapore–Sydney 1998; S. Hix, Ch. Lord, *Political...*, *op.cit.*; G. Marks, M.R. Steenberg (eds.), *European Integration and Political Conflict*, Cambridge University Press, Cambridge 2004; R.-A. de Prat, *Political Parties and European Integration*, translated to English: J. Rosenstein, P.I.E. Peter Lang, Brussels 2009.

³⁷ Na przykład: P. Delwit, E. Kùlahci, C. van de Walle (eds.), *Les federations européennes de partis. Organisation et influence*, Editions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles 2001; D. Hanley, *Beyond the Nation State. Parties in the Era of European Integration*, Palgrave Macmillan, London 2008; K.M. Johansson, P. Zervakis (eds.), *European Political Parties be-*

Przechodząc do monografii poświęconych poszczególnym europartiom, trzeba zaznaczyć, że uwaga badaczy jest skoncentrowana głównie na dwóch największych ugrupowaniach – Europejskiej Partii Ludowej oraz Partii Europejskich Socjalistów. Opracowania poświęcone pierwszej z nich zostały przygotowane między innymi przez Thomasa Jansena, Karla M. Johanssona, a także – w szerszym kontekście – przez Stevena van Hecke, Emmanuela Gerarda, Michaela Gehlera i Wolframa Kaisera³⁸. O integracji europejskich socjalistów pisali głównie: Robert Ladrech, Simon Lightfoot, Simon Hix i Urs Lesse oraz Dionysis G. Dimitrakopoulos³⁹. Poza dwoma wspomnianymi rodzinami partii, które odgrywają największą rolę na płaszczyźnie europejskiej, monografii doczekała się także europejska kooperacja partii zielonych oraz regionalnych, etnoregionalnych i reprezentujących mniejszości narodowe. Najbardziej znane opracowania dotyczące zielonych wyszły spod pióra Elizabeth Bomberg, Thomasa Dietza i Jona Burchella⁴⁰. O współpracy regionalistów i stronnictw mniejszości narodowych pisała głównie Anwen Elias⁴¹. Brakuje obszerniejszych analiz poświęconych współpracy innych rodzin partii, a także studiów komparatystycznych, stanowiących podstawę weryfikowania hipotez na temat europartii. Warto jednak w tym kontekście wspomnieć opracowanie Jürgena Mittaga i Janoscha

tween Cooperation and Integration, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2002; P. Fiala, M. Mareš, P. Sokol, *Eurostrany. Politické strany na evropské úrovni*, Barrister & Principal, Brno 2007; J. Mittag (Hg.), *Politische Parteien und europäische Integration. Entwicklung und Perspektiven transnationaler Parteienkooperation in Europa*, Klartext, Essen 2006; J. Mittag, J. Steuwer, *Politische Parteien in der EU*, Vacultas Verlag, Wien 2010; S. Armbrrecht, *Politische Parteien im europäischen Verfassungsverbund*, Nomos, Baden-Baden 2008.

³⁸ Zob. zwłaszcza: T. Jansen, *Die Entstehung einer Europäischen Partei. Vorgeschichte, Gründung und Entwicklung der EVP*, Europa Union Verlag, Bonn 1996; T. Jansen, *The European People's Party. Origins and Development*, MacMillan Press Ltd., London 1998; K.M. Johansson, *Transnational Party Alliances. Analysing the Hard-Won Alliance between Conservatives and Christian Democrats in the European Parliament*, Lund University Press, Lund 1997; T. Jansen, S. van Hecke, *At Europe's Service. The Origins and Evolution of the European People's Party*, Springer Verlag, Berlin–Heidelberg 2011; S. van Hecke, E. Gerard, *Christian Democratic Parties in Europe since the End of the Cold War*, Leuven University Press, Leuven 2004; M. Gehler, W. Kaiser (eds.), *Christian Democracy in Europe since 1945*, Routledge, London–New York 2006.

³⁹ Głównie: R. Ladrech, *Social Democracy and the Challenge of European Union*, Lynne Rienner Publishers, Boulder–London 2000; S. Lightfoot, *Europeanizing Social Democracy? The Rise of the Party of European Socialists*, Routledge, London–New York 2005; S. Hix, U. Lesse, *Shaping a Vision. A History of the Party of European Socialists. 1957–2002*, Party of European Socialists, Brussel 2002; D.G. Dimitrakopoulos (ed.), *Social Democracy and European Integration. The Politics of Preference Formation*, Routledge, London–New York 2011.

⁴⁰ E. Bomberg, *Green Parties and Politics in the European Union*, Routledge, London 1998; T.M. Dietz, *Similar but Different? The European Green Compared to Other Transnational Party Federations in Europe*, „Party Politics” 2000, vol. 6, no. 2, s. 199–210; *idem*, *European Federation of Green Parties*, [w:] K.M. Johansson, P. Zervakis (eds.), *European...*, *op.cit.*, s. 125–159; J. Burchell, *The Evolution of Green Politics. Development and Change within European Green Parties*, Earthscan Publications Ltd., London 2002.

⁴¹ A. Elias, *Minority Nationalist Parties and European Integration. A Comparative Study*, Routledge, New York–London 2009.

Steuwera (autorzy poddali analizie wszystkie europartie, jakie istniały jesienią 2009 roku), a także niepublikowane rozprawy doktorskie Wojciecha Gagatka oraz Andreasa von Gahlena, w których badano odpowiednio dwie (EPP, PES) oraz cztery europartie (EPP, PES, ELDR, EGP)⁴².

Wracając do opublikowanych opracowań wielowątkowych, warto zwrócić uwagę, że zazwyczaj rozważania koncentrują się ogólnie na funkcjach czy strukturach europartii, bez wnikania w różnice pomiędzy poszczególnymi organizacjami⁴³. Analizowany jest wpływ otoczenia instytucjonalnego, w jakim działają europartie⁴⁴. Zdecydowanie mniejszą wagę przywiązuje się do wpływu wywieranego przez partie krajowe⁴⁵, a tymczasem rozwój europartii w dużej mierze zależy od ich przyzwolenia.

W polskiej literaturze przedmiotu w okresie akcesji Polski do UE oraz już po przystąpieniu pojawiło się sporo opracowań poświęconych rozwojowi kształtu instytucjonalnego UE oraz jej obecnemu systemowi politycznemu czy poszczególnym organom unijnym, głównie PE. Na ogół nie poruszają one jednak problematyki pozaparlamentarnych organizacji partii⁴⁶, ograniczając się do wymienienia grup politycznych działających na forum PE⁴⁷. Do nielicznych wyjątków należy monografia Janusza Ruszkowskiego, w której autor uwzględ-

⁴² J. Mittag, J. Steuwer, *Politische...*, *op.cit.*; W. Gagatek, *Political Parties at the European Level. Their Organization and Activities. The Case of the European Peoples' Party and the Party of European Socialists*, niepublikowana rozprawa doktorska, European University Institute, Florence 2008; A. von Gehlen, *Europäische Parteiendemokratie? Institutionelle Voraussetzungen und Funktionsbedingungen der europäischen Parteien zur Minderung des Legitimationsdefizits der EU*, niepublikowana rozprawa doktorska, Freien Universität Berlin, Berlin 2004.

⁴³ Zob. np. schemat organizacyjny partii politycznej w UE – wspólny dla wszystkich partii, S. Hix, Ch. Lord, *Political...*, *op.cit.*, s. 56.

⁴⁴ Zob. np. P. Magnette, *The Institutional Constraints in the Development of European Political Parties*, [w:] P. Delwit, E. Külahci, C. van de Walle (eds.), *The Europarties...*, *op.cit.*, s. 69–81; K. Deschouwer, *The European...*, *op.cit.*, s. 4–7.

⁴⁵ Tę lukę częściowo wypełnia wspomniana wyżej rozprawa Wojciecha Gagatka, poświęcona w dużej mierze wpływowi wywieranemu na organizację i działalność europartii przez struktury partii krajowych oraz przez założenia ideowe poszczególnych rodzin partii. Ogranicza się ona jednak wyłącznie do komparatystyki dwóch największych europartii. W. Gagatek, *Political...*, *op.cit.*

⁴⁶ Na temat pozaparlamentarnych transnarodowych federacji partii powstała niepublikowana rozprawa doktorska analizująca je na tle układu instytucjonalnego UE – M. Jacuński, *Transnarodowe...*, *op.cit.*

⁴⁷ Zob. np. P. Tosiek, *Parlament Europejski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2003, s. 42–62. Warto również wspomnieć artykuły poświęcone grupom w PE: A. Dumala, *Spójność grup politycznych w Parlamencie Europejskim*, „Biuletyn Europejski UMCS” 1996, s. 49–72; P. Tosiek, *Funkcjonowanie grup politycznych w Parlamencie Europejskim (analiza ilościowa)*, „Studia Europejskie” 2000, nr 2, s. 91–106; W. Gagatek, *Status prawny frakcji politycznych w Parlamencie Europejskim*, „Studia Europejskie” 2007, nr 2, s. 83–111; B. Kosowska-Gąstoł, *Rozwój historyczny grup politycznych w Parlamencie Europejskim oraz skład polityczny Parlamentu szóstej kadencji (2004–2009)*, „Politeja” 2007, nr 1 (7), s. 199–218; eadem, *Zasady tworzenia grup politycznych w Parlamencie Europejskim ze szczególnym uwzględnieniem tzw. frakcji technicznych*, „Przegląd Sejmowy” 2011, nr 6 (107), s. 99–116.

nił zagadnienie europartii oraz europejskiego systemu partyjnego⁴⁸, a także tłumaczone na język polski opracowania Simona Hiksa oraz Luciana Bardiego i Piera Ignaziego⁴⁹.

W ostatnich latach pojawia się coraz więcej opracowań poświęconych wyborom do PE⁵⁰ oraz aktywności polskich deputowanych na forum tego organu⁵¹. Podejmowane są analizy programów głównych europejskich rodzin partyjnych⁵². Swojej monografii, autorstwa Anny A. Skrzypek, doczekała się Partia Europejskich Socjalistów (PES)⁵³. Warto również zwrócić uwagę na przetłumaczoną na język polski książkę Jürgena Wahla na temat Europejskiej Partii Ludowej (EPP)⁵⁴, która zawiera informacje oraz fragmenty dokumentów (do 1997 roku) i dzięki temu może stanowić punkt wyjścia do dalszych badań, oraz na opracowanie Magdaleny Molendowskiej, częściowo poświęcone EPP⁵⁵. Inne, nieliczne prace na temat pozaparlamentarnych europejskich partii politycznych

⁴⁸ J. Ruskowski, *Parlament...*, op.cit., s. 146–159.

⁴⁹ S. Hix, *System polityczny Unii Europejskiej*, tłum. A. Komasa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 217–235; L. Bardi, P. Ignazi, *Parlament Europejski*, tłum. P. Dyrda, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005, s. 75–85, 108–111, 115–119.

⁵⁰ Zob. np. E. Dydak, *Wybory do Parlamentu Europejskiego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003; W. Peszyński, *Pierwsze wybory do Parlamentu Europejskiego w Polsce*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007; A. Sokala (red.), *Wybory do Parlamentu Europejskiego. Prawne, polityczne i społeczne aspekty wyborów*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Toruń 2010; R. Glajcar, W. Wojtasik (red.), *Wybory do Parlamentu Europejskiego w Polsce 2009*, Remar, Katowice 2010. Warto również wspomnieć opracowanie R. Wiszniowskiego, w którym wybory zostały potraktowane w szerokim kontekście europejskiej przestrzeni politycznej: R. Wiszniowski, *Europejska przestrzeń polityczna. Zachowania elektoratu w wyborach do Parlamentu Europejskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008, a także specjalny numer czasopisma „Atheneum. Polskie Studia Polilogiczne” 2010, vol. 23, w którym część artykułów poświęcono eurowyborom w 2009 r.

⁵¹ K. Szczerski (red.), *Polscy eurodeputowani 2004–2009. Uwarunkowania działania i ocena skuteczności*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2010; raporty Instytutu Spraw Publicznych: J. Ćwiek-Karpowicz, P. Kaźmierczak, M. Pucyk, *Polscy posłowie do Parlamentu Europejskiego. Aktywność i wpływ na krajową scenę polityczną*, Fundacja Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007; M. Szczepanik, E. Kaca, A. Łada, *Bilans aktywności polskich posłów do Parlamentu Europejskiego. Cele, osiągnięcia, wnioski na przyszłość*, Fundacja Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2009.

⁵² Przede wszystkim badania Kazimierza Kika, zob. np. K. Kik, *Wizje zjednoczonej Europy w programach i polityce głównych nurtów politycznych Europy Zachodniej*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1992; idem, *Ideowe barwy jednoczenia Europy. Europejski proces integracyjny w programach i w polityce głównych nurtów politycznych Europy Zachodniej*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii i Administracji, Kielce 2005.

⁵³ A.A. Skrzypek, *Partia Europejskich Socjalistów 1957–2009. Geneza – organizacja – możliwości*, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Warszawa 2010.

⁵⁴ J. Wahl, *Czym jest Europejska Partia Obywatelska i do czego zmierza*, tłum. E. Ptaszyńska-Sadowska, P. Żwak, Wydawnictwo „Wokół Nas”, Gliwice 1998.

⁵⁵ M. Molendowska, *Chrześcijańska demokracja w europejskim procesie integracyjnym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011.

mają formę artykułów⁵⁶, rozdziałów w podręcznikach⁵⁷ lub pracach zbiorowych⁵⁸ i stanowią ogólną, często wielowątkową charakterystykę transnarodowych federacji partii lub ich kolejnego stadium rozwoju – partii politycznych na poziomie europejskim. Do wyjątków należą jedynie zagadnienia dotyczące prawnej instytucjonalizacji oraz finansowania europartii, które doczekały się swoich studiów. Warto wymienić w tym miejscu w kolejności chronologicznej opracowania Filipa Jasińskiego i Cezarego Mika, Beaty Kosowskiej-Gąstoł, Wojciecha Gagatka oraz Marcina Jastrzębskiego⁵⁹, a w kwestii finansowania europartii – Andrzeja Gorgola⁶⁰. Nie ma jak dotąd żadnego opracowania na temat funkcji i struktur europartii, a nawet jakiegokolwiek szerszego studium poświęconego istniejącym europartiom, stąd niniejsza monografia ma szansę wypełnić tę lukę.

* * *

Badanie europartii, zwłaszcza w kontekście ich wielopoziomowości, to ogromne wyzwanie metodologiczne. Jak już wyżej wspomniano, przedmiot badań jest interdyscyplinarny, lokuje się na styku stosunków międzynarodowych

⁵⁶ Zob. np. D. Kabat, *Transnarodowe partie polityczne w warunkach integracji europejskiej*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, „Zeszyty Naukowe” 2004, nr 654, s. 19–35; W. Gagatka, *Status prawny transnarodowych federacji partii politycznych w Unii Europejskiej*, „Międzynarodowy Przegląd Polityczny” 2006, nr 16, <http://www.mpp.org.pl/16/16-6.html> (4.01.2010).

⁵⁷ Na problematykę europartii zwraca się uwagę zarówno w podręcznikach partii politycznych, jak i europeistyki. Wśród pierwszych można wymienić np. podręcznik K. Sobolewskiej-Myślik, *Partie i systemy partyjne na świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, a w nim podrozdział *Międzynarodowe struktury partyjne*, s. 198–204, oraz podręcznik R. Herbuta, *Teoria...*, *op.cit.*, a w nim podrozdział *Model partii politycznej w systemie politycznym Unii Europejskiej*, s. 111–123. Przykładowy podręcznik europeistyki, w którym autorzy dostrzegają zagadnienie europartii, to: W. Bokajło, A. Pacześniak (red.), *Podstawy europeistyki. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Atla 2, Wrocław 2008, s. 442–454.

⁵⁸ Zob. np. K. Sobolewska-Myślik, *Rozwój...*, *op.cit.*, s. 274–285; M. Witkowska, *Europejskie partie polityczne jako podmioty modernizacji*, [w:] K.A. Wojtaszczyk (red.), *Modernizacja Unii Europejskiej*, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Warszawa 2011, s. 325–345; K. Kostrzębski, *Deficyt demokracji w UE a europejskie partie polityczne*, [w:] K.A. Wojtaszczyk, J. Szymańska (red.), *Deficyt demokracji w Unii Europejskiej*, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Warszawa 2012, s. 201–214; E. Olszewski, *Partia Europejskich Socjalistów*, [w:] E. Olszewski, W. Ziętara (red.), *Współczesna socjaldemokracja europejska na przełomie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2012, s. 59–76.

⁵⁹ F. Jasiński, C. Mik, *Rozporządzenie Parlamentu i Rady (WE) 2004/2003 z 4 listopada 2003 r. w sprawie przepisów o partiach politycznych na poziomie międzynarodowym oraz zasadach dotyczących ich finansowania – komentarz*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2003, nr 3; B. Kosowska-Gąstoł, *Prawna instytucjonalizacja partii politycznych na poziomie europejskim*, „Studia Europejskie” 2005, nr 3; W. Gagatka, *Status prawny transnarodowych...*, *op.cit.*; M. Jastrzębski, *Status prawny partii politycznych na poziomie europejskim*, [w:] T. Godlewski *et al.*, *Współczesne partie polityczne. Wybrane problemy*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.

⁶⁰ A. Gorgol, *Prawne aspekty publicznego finansowania partii politycznych w Polsce i na poziomie europejskim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2011.